

Plánický hřeben, Holoubkovské Podbrdsko a Brdy a Jesenícká pahorkatina). Synantropní vegetace (str. 108–113) je specializací autorky kapitoly Z. Chocholouškové, žačky a pokračovatelky plzeňského ruderaloga A. Pyška. Popisuje segetální a ruderalní druhy, rozlišuje městská a vesnická stanoviště a používá v oboru obvyklá kritéria i třídění. V pasáži věnované železničním tratím postrádám např. zmínku o současném šíření druhů jako je *Saxifraga tridactylites*, *Galeopsis angustifolia*, *Cerastium glutinosum* aj. mimo jejich přirozený areál.

Kapitole Květena předchází v „basetovské řadě“ obvyklé Významné ekosystémy. Lesní ekosystémy jsou J. Boušem zpracované z pohledu lesnického s uvedením lesnatosti, druhové skladby současných lesních ekosystémů a popisem jednotlivých lesních typů. Kapitoly Nelesní ekosystémy (T. Č. Kučera) a Vodní a mokřadní ekosystémy (T. Č. Kučera, Z. Chocholoušková) vycházejí z Katalogu biotopů České republiky a aplikují jej na Plzeňsko. Ochráně přírody je věnováno téměř 20 stran. Přináší (kromě kapitol Územní systém ekologické stability, Natura 2000 a Ohrožená území a ekologické zátěže) kompletní seznam všech maloplošných chráněných území (L. Pivoňková), charakteristiku přírodních parků (E. Kočandrlová) a přehled památných stromů (M. Kašparová).

Počet doprovodných fotografií byl zřejmě stanoven editorem. Jde převážně o fotografie menšího formátu na šíři třísloupcové sazby. Fotografie jsou vesměs kvalitní; o vhodnosti zařazení některých je však možno s ohledem na jejich kvalitu (nikoliv námět) diskutovat: sleziník severní – str. 100, pastvina – str. 101, spasené rákosiny – str. 107, sešlapové druhy – str. 113, věsenka nachová – str. 127. Rovněž popis některých fotografií je nedostatečný (např. Okraj smíšeného lesa – str. 96).

Text zmiňovaných kapitol je psaný srozumitelně, leckdy však snaha o popularizaci sklouzává k obratům jako je „velice hezky zarostlá“ (str. 105), „hezké ovsíkové louky“ (str. 101), pastva „nesmí být příliš intenzivní“ (str. 101) aj. Drobné přepisy jako je *Hieracium grandiflorum* (str. 136) jsou v textu ojedinělé.

Čtení i listování více než 60 stranami věnovanými přírodě Plzeňska není určitě čas strávený zbytečně. Autorům (i editorovi) se evidentně podařilo rozšířit obecně nízké povědomí o pestrosti a hodnotách přírody, resp. květeny okolí krajského města. Encyklopedie je dostupná publikace, nabízená v téměř každém regionálním knihkupectví; určitě osloví více čtenářů než zmiňované dvě publikace předchozí a přinese i podstatně více informací a zajímavostí.

Jaroslava Nešvadbová

ZPRÁVY O LITERATUŘE / BOOK REVIEWS

Prach K., Štech M. & Říha P.

Ekologie a rozšíření biomů na Zemi

Scientia, Praha, 2009, 151 p. + příloha barevných fotografií.

Povědomí o souvislosti přírodních jevů na celé Zemi narostlo se stoupající mobilitou lidí a jejich vzděláním. Množství informací o zvláštěnostech či podobnostech pevninských i mořských oblastí se zvětšilo zejména v druhé půlce minulého století, když v mezinárodních vědeckých programech byly zavedeny srovnatelné metody pozorování i měření a vznikly databanky informací. Velký pokrok zaznamenala biologie a s ní spojené terénní obory. Obecně byly vědou přijaty sjednocující pojmy, jako je „biosféra“, „geosystém“, „ekosystém“, „biom“ atp. Každé pojednání planetární komplexity však doprovázejí dvě potíže: (1) velké rozměry a vzdálenosti uvažovaných krajín a (2) inherentní složité interakce neživých a živých objektů. V prvním ohledu se situace podstatně zlepšuje, protože odborníci i veřejnost mohou vidět strukturu krajiny z okénka letadla, ve filmech nebo na družicových snímcích. Denně vidíme v televizi globální scénérii při interpretaci meteorologických dějů! V druhém ohledu je pokrok ve znalostech globální komplexity pomalejší a poznatky o různorodé stavbě (látkové, energetické a informační vazby v přírodě) jsou ve všech

časoprostorových měřítcích komplikovanější. Potíž je zejména v zapojení živých organismů do geofyzikálních, klimatických, exogeodynamických a biotických procesů.

V přírodních vědách je celoplanetární diverzita pojednána v mnoha kompendiích, učebnicích a učebních textech. Recenzovaná kniha K. Pracha, M. Štecha a P. Říhy je pobídkou k zamyšlení nad dosavadním zpracováním globální pozemské přírody v české literatuře. Prioritu mají fyzičtí geografové, kteří ve svých obsáhlých kompendiích tradičně mají oddíl jménem „biogeografie“, v němž vysvětlují velkoprostorové rozmístění organismů (většinou druhů, formací či asociací) na Zemi. Je třeba zmínit třetí díl kompendia Fyzický zeměpis od prof. F. Vitáska, kde je pod názvem „Rostlinstvo a živočišstvo“ na 360 stranách řešena globální problematika flóry a fauny a popsány i aspekty ekologické. Jako geobotanik a vědecký redaktor třetího revidovaného vydání tohoto díla jsem se v r. 1962 musel autora zastat, protože jeho pojetí se některým biologům zdálo zastaralé; ale široko daleko jsem neviděl náhradu a jsem rád, že v chorologické tematice kompedium sloužilo výuce po mnoho dalších desetiletí. Fyzičtí geografové nadále pojednávají globální rozmanitost živé přírody ve zdařilých učebnicích (L. Buzek & M. Havlant, 1977; S. Horník et al., 1986; I. Bičík, B. Janský et al., 2007 aj.).

Ekologické, ekofyziologické a genetické aspekty se do obsahu globálně pojatých dokumentů dostávaly mnohem pomaleji a většinou rozděleně podle zemí, kontinentů nebo jednotlivých formací. Vlivem početnosti a různorodosti životních forem jsou biologové značně specializovaní a jen výjimečně kombinují botanické, zoologické a ekologické poznatky ve velkém zeměpisném měřítku a ve spojitosti s údaji o klimatu, půdě a antropogenních faktorech. Z pohledu botanického se v planetární syntéze nejdále dostal ekofyziolog a ekolog H. Walter, jehož obsáhlé německé kompendium v šedesátých letech minulého století poskytl unikátní syntézu klíčových dat o světové přírodě. Jeho pozdější učebnicová zkratka „Vegetation of the Earth and ecological systems of the geo-biosphere“ (1979) byla podkladem i pro geobotanické přednášky na UK v Praze. Je nutno ovšem dodat, že anglo-americká literatura měla v tomto oboru své klasiky (J. E. Weaver, F. E. Clements, R. Good, bratři Odumové aj.); jejich oborový záběh byl méně kosmopolitní, ale často inspirativní – např. pro vystředání pojmu „vegetační formace“ komplexnějším „biomem“.

Vytvořit literaturu spojující biogeografickou a ekologickou problematiku zahrnující rostliny i faunu se dlouho nedařilo, avšak v poslední čtvrtině prošlého století již byly vydány desítky učebnic a monografií o světové přírodě. Časté jsou knihy omezující se na jednu klimatickou zónu nebo vybraný biom, jako je například dílo „Tropical rain forest: an ecological and biogeographical comparison“ (R. Primack & R. Corlet, 2005). Že je syntéza biotických a abiotických témat v měřítku globálním povýtce obtížným úkolem se předsvědčil také autor českého učebního textu „Ekosystémy – úvod do organizace zonálních a azonálních biomů“ (J. Jeník, 1995). Po delším čekání tento autor upřímně vítá, že může recenzovat publikaci, která v této tematice poslouží univerzitním studentům i environmentálně zainteresované veřejnosti.

Knížka zpracovaná kolektivem pod vedením prof. K. Pracha má tuto skladbu: 123 stran textu se 60 kresbami a 10 vloženými statěmi-boxy, 2 strany doporučené literatury, 3 strany pojmosloví, 2 strany odborných termínů, 14 stran rejstříků a 32 stran barevných fotografií v příloze. Po obecně pojatých kapitolách následuje 12 statí soustředěných na dominantní pevninské biomy Země; nechybí ani eko-biologická kapitola o moři, přímořských ekosystémech, ostrovech a potenciálním životě mimo Zemi. Jde tedy o dobře strukturovanou učební pomůcku, která na malém prostoru vysvětluje rozšíření biomů, biodiverzitu, fyzikální prostředí v pozemských zónách, významné adaptace dominantních rostlin a živočichů a také civilizační vlivy. Množství objektů, modelů a pojmů, zpracovaných v současné biogeografii a ekologii, je obrovské a mnohé poznatky jsou frekventované v mediálních prostředcích a popularizační literatuře. Do didakticky pojatého díla autoři ovšem zahrnuli jen klíčové objekty a pojednali je srozumitelným českým jazykem a názornými ilustracemi; dařilo se jim v celistvém podání tematiky i ve volbě přijatelných ekvivalentů cizích termínů a jmenosloví organismů. To vše je v kontrastu k mnohým naučným literárním produktům a televizním relacím, které bezhlavě reprodukují anglofonní předlohy a nerespektují již zavedené české termíny a jména.

Dobrou práci odvedla i autorka kreslených ilustrací, ve kterých citlivě upravila cizí předlohy a komplikované ikonické modely. Výběr barevných fotografií vyhovuje záměrným publikacím, protože v rámci zonálně pojatých biomů jsou ukázkou konkrétní krajiny anebo zúčastněných organismů. Výstižně popsané

fotografie a podrobné rejstříky na konci knihy (celkem 12 stran českých a latinských jmen organizmů) umožnily autorům uplatnit biologický a ekologický akcent a zůstat na pomezí biogeografie a eko-biologie. Při košatosti biologie a ekologie bude ovšem každý specializovaný čtenář neuspokojený, protože svou problematiku najde dotčenou jen v obrysech nebo zcela opominutou. Leč množstvím a proporcemi látky kniha reaguje nejen na současný stav přírodovědy, ale také na zájmy studentů i rozdělení tematiky na domovské univerzitě autorů. To může být příčinou např. absence klíčového pojednání o energo-materiálové a informační genetické komplexitě ekosystémů – (makro)biomů. Vzhledem k rozsáhlé přeměně biomů lidskými zásahy by se hodilo v textu a pod obrázky „rozšíření“ jednotlivých biomů opakovat, že jde o rekonstrukci jejich potenciálního areálu. Tak lze zabránit zklamání, které by mohl čtenář zažít při dálkovém přeletu kontinentů; přelidněná Země již posunula hranice všech biomů a pokryla jejich plochu mozaikou kulturních porostů nebo polopřirodních derivátů.

Nepovažuji za vhodné zde upozorňovat na malé chyby, jaké vznikly při sepsání rukopisu anebo při jeho tisku. Pořadatel seznamu literatury jistě původně neměl v úmyslu ztrojnásobit některé citace v seznamu literatury a nakladatelství Scientia určitě nepočítalo s tím, že se vazba knihy rozpadne po několiketerém otevření. Jako recenzent dávám autorům knihy „Ekologie a rozšíření biomů na Zemi“ plné uznání a přeji, aby jejich dílo studentům usnadňovalo pochopení celistvosti naší planety a cestující veřejnosti otevřelo vstup do všech koutů Země.

Jan J e n í k

ZPRÁVY O LITERATUŘE / BOOK REVIEWS

Č e ř o v s k ý J., P o d h á j s k á Z. & T u r o ň o v á D. [eds]

Botanicky významná území České republiky

AOPK ČR, Praha, 2007, 408 p.

Recenzovaná publikace je jedním z produktů poměrně hojně vydavatelské činnosti Agentury ochrany přírody a krajiny ČR.

Obsah knihy samotné je zpracován profesionálně s minimem překlepů a faktických chyb (mezi pověstné výjimky patří popisek fotografie na str. 163: *Astragalus exscapus* patří mezi silně ohrožené rostliny jak podle ČS, tak podle vyhlášky, nikoliv mezi druhy kriticky ohrožené), bohatá je fotografická dokumentace, až na výjimky tvořená kvalitními fotografiemi; jedna z mála nepříliš povedených fotografií zachycuje vláskaček tajemný (str. 79). Všechna území jsou doplněna ortofotomapami, což je v případě rozsáhlých území jako jsou např. Bílé Karpaty, Krkonoše či České Švýcarsko poněkud samoúčelné, zvláště pokud mapky zabírají necelou půlstránku, zatímco nesrovnatelně menší Borkovická blata mají ortofotomapsu přes stránku celou. Jedna výška směřuje také k obálce – když už je publikace vytištěna coby reprezentativní na křídovém papíře, byla by rozhodně vhodnější pevná obálka a pořádná vazba (po roce užívání se publikace rozpadla na jednotlivé listy).

Text k jednotlivým územím je dobře strukturován a obsahuje následující kapitoly: stručná charakteristika území, územní ochrana, botanický význam území, ohrožení a problematika ochrany území, výzkum, využití území, údaje o biotopech podle systému EUNIS a jejich pokrývnosti, management území, plán péče, druhy kritéria A, vybraná literatura a jméno zpracovatele.

Z formálního hlediska jde o publikaci poměrně vydařenou a zajímavou nejen pro botaniky zabývající se cévnatými rostlinami, ale i pro mykology či bryology, jsou zde totiž zařazeny i z jejich pohledu významné lokality (např. Luční, Velký vrch u Vršovic).

Předmětem recenze sice není způsob výběru (identifikace) botanicky významných území (který byl alespoň částečně předem dán), ale neopustím si několik připomínek. Z botanicky bohatých a významných